

УДК 355.422-051:[364-785.14:615-029:7](477.86-21)

DOI <https://doi.org/10.32782/uad.2025.4.16>**Чмелик Ірина Василівна,**

кандидат мистецтвознавства, доцент,

доцент кафедри дизайну і теорії мистецтва

Карпатського національного університету імені Василя Стефаника

ORCID ID: 0000-0001-8352-6873

iryna.chmelyk@pnu.edu.ua

АРТ-ПРАКТИКИ ЯК ЧИННИК АДАПТАЦІЇ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ЗАХИСНИКІВ (НА ПРИКЛАДІ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА)

У статті розглядається діяльність ветеранських просторів, що функціонують на Івано-Франківщині, метою яких є відновлення та адаптація захисників, зокрема засобами мистецтва. Актуальність проблематики наукової розвідки продовжує низку наукових досліджень, присвячених темам соціальної адаптації захисників, ветеранів, інших соціальних груп, що мають певні травматичні досвіди через війну росії в Україні. Якщо до повномасштабного вторгнення на території області діяло кілька таких центрів, якими в основному опікувалися окремі ініціатори на волонтерських засадах та благодійні фонди, то з початком гострої фази російсько-української війни цей процес значно активізувався. Нині діяльність центрів для військових та ветеранів, зокрема тих, що діють в місті та області, має підтримку на рівні державних структур, водночас активне залучення громадських організацій та меценатів продовжує допомагати розвиватися таким установам. Втім, саме творча складова діяльності таких просторів продовжує залишатися ініціативою окремих творчих особистостей, волонтерів, арт-терапевтів.

Метою статті є висвітлення різнопланових креативних подій та ініціатив, що проводяться митцями й волонтерами для військових і ветеранів у місті Івано-Франківську та в області, які спрямовані на соціалізацію захисників та їхню більш гнучку адаптацію до цивільного життя. Потреба створення умов для мистецької діяльності у таких закладах та поза ними є беззаперечною, адже поряд із фізичною та психологічною реабілітацією у комплексі має бути відновлення ментального здоров'я, а також соціалізація й адаптація засобами мистецтва. Різні мистецькі форми мають потужний потенціал як інструменти осмислення травматичних переживань, сприяють підтримці психологічної стійкості, збереженню культурної ідентичності тощо. Саме мистецтво є вагомим чинником адаптації та відновлення військових і ветеранів, де найкраще себе проявляють активні форми – залучення захисників до будь-якого творчого процесу, і така діяльність нині активно впроваджується у відкритих центрах для військових та ветеранів в Івано-Франківську, зокрема «МріяДія» при обласній клінічній лікарні, «Ветераницивільні ПЕТРОС» на Промприладі, «Франко-Гражда» у с.Пороги та ін.

Ключові слова: учасники бойових дій, ветерани, арт-практики, арт-терапія, творчість, візуальне мистецтво, Івано-Франківщина.

Chmelyk Iryna. ART PRACTICES AS A FACTOR OF ADAPTATION AND RECOVERY OF DEFENDERS (ON THE EXAMPLE OF IVANO-FRANKIVSK)

The article examines the activities of spaces for veterans operating in the Ivano-Frankivsk region, the purpose of which is the restoration and adaptation of defenders, in particular through the means of art. If before the full-scale invasion, several such centers operated in the region, which were mainly taken care of by individual initiators on a volunteer basis and charitable foundations, then with the beginning of the acute phase of the Russian-Ukrainian war, this process became significantly more active. Currently, the activities of centers for military personnel and veterans, in particular those operating in the city and region, have support at the level of state structures, while the active involvement of public organizations and patrons continues to help such institutions develop. However, it is the creative component of the activities of such spaces that continues to remain the initiative of individual creative personalities, volunteers, and art therapists.

The purpose of the article is to highlight the diverse creative events and initiatives held by artists and volunteers for military personnel and veterans in the city of Ivano-Frankivsk and the region, which are aimed at the socialization of defenders and their more flexible adaptation to civilian life. The need to create conditions for artistic activity in such institutions and outside them is undeniable, because along with physical and psychological rehabilitation, the complex should include the restoration of mental health, as well as socialization and adaptation through art. Art

itself is a significant factor in the adaptation and recovery of military personnel and veterans, where active forms are best manifested – the involvement of defenders in any creative process, and such activities are currently actively implemented in open centers for military personnel and veterans in Ivano-Frankivsk, in particular "MriyaDiya" at the regional clinical hospital, "Veteranycivilni PETROS" at Promprylad, "Franko-Hrazhda" in the village of Porohy, etc.

Key words: *combatants, veterans, art practitioners, art therapy, creativity, visual art, Ivano-Frankivsk region.*

Вступ. З початком повномасштабної війни загострилася потреба у створенні просторів для військових та ветеранів, де є змога надавати різнопланові послуги, підтримку й допомогу у питаннях правового захисту, медичних консультацій, освітніх, економічних, соціальних та інших потребах, щоб поступово повертати захисників до цивільного життя. З метою допомоги і супроводу військових у різних питаннях і вирішення їхніх проблем по всій Україні створюються реабілітаційні центри та громадські простори, де поряд з іншими консультативними послугами діють творчі майстерні. Арт-терапія набуває дедалі більшого значення серед різних форм реабілітації та відновлення. Саме мистецька складова є вагомим у плані відновлення та адаптації захисників, що може виражатися у відвідуваннях концертів, театральних вистав, фестивалів, мистецьких виставок, літературних презентацій тощо, або у залученні військових до творчого процесу. Різні мистецькі форми мають потужний потенціал як інструменти осмислення травматичних переживань, сприяють підтримці психологічної стійкості, збереженню культурної ідентичності тощо.

Матеріали та метод. Актуальність наукової розвідки зумовлена процесами сучасної історії, подіями війни проти російського окупанта, які породжують соціальні кризові явища і є загрозливими як для окремої особистості так і для українського суспільства загалом. Дослідження продовжує низку наукових праць, присвячених проблемам соціальної адаптації захисників, ветеранів, інших соціальних груп, що мають певні травматичні досвіди через воєнні дії росії в Україні. Тематика статті пов'язана з арттерапевтичними практиками, роль яких в умовах повномасштабної війни з росією значно активізувалася. В умовах кризових явищ значення мистецтва зростає, воно стає ресурсом людської

стійкості, а креативне мислення своєрідним чином трансформує травматичний досвід та є засобом підтримки психічного і ментального здоров'я. Питання арт-практик, їх еволюції, вивчення теоретичних та практичних аспектів і їхнього застосування для різних категорій суспільства з терапевтичною метою набирають актуальності в сучасному українському науковому дискурсі, інтенсивно досліджуються та апробуються передусім психологами, медиками, педагогами. Теоретичним підґрунтям роботи стали матеріали наукових конференцій [2; 11], монографій [3], методичних посібників та окремі статті Н.Авер'янової, Н.Володарської, О.Завгородньої, К.Пасько, Н.Столярчук та ін. [2; 7; 10].

Тема створення, функціонування та розвитку ветеранських просторів нині також є вкрай актуальною, на різних дискурсивних платформах проводиться обговорення щодо форм і методів діяльності таких закладів, і базовим тут є неодмінне залучення фахівців та військових ветеранів. Таким чином відбувається передача досвіду ініціативним групам, які створюють чи планують створити такі простори, та регулярно висвітлюється медіа. Ветеранські простори існують і розвиваються завдяки підтримці меценатів, волонтерів та небайдужих громадян, їхня діяльність популяризується на офіційних сайтах [1; 13] та сторінках соціальних мереж [8; 9; 19], у періодичних місцевих медіа [4; 6; 12; 17] відео репортажах [18]. Ці джерела, які розповідають про події та проведені заходи тих чи інших реабілітаційних центрів, творчих ініціатив, благодійних фондів тощо у статті виступають важливою фактологічною базою, на основі якої нами обґрунтовується доцільність та пріоритети діяльності ветеранських просторів, де проводяться творчі заняття, які сприяють відновленню та адаптації захисників.

Метою статті є висвітлення різнопланових креативних подій та ініціатив, що проводяться митцями й волонтерами для військових і ветеранів у місті Івано-Франківську та області, які спрямовані на соціалізацію захисників та їхню більш гнучку адаптацію до цивільного життя, і є невід'ємною складовою повноцінного відновлення захисників.

Результати. Івано-Франківщина нині відносно безпечний тиловий регіон, тому створення ветеранських центрів і просторів тут є вкрай важливим і затребуваним. На сьогодні у місті та регіоні діє низка таких центрів. Серед них – комунальний заклад міської ради «Дім воїна», створений влітку 2023 року. Його керівник – Микола Крошний, колишній боєць механізованого взводу 72 ОМБР імені Чорних Запорожців. У цьому центрі військовослужбовці, ветерани, їхні сім'ї та рідні зниклих безвісти або загиблих бійців можуть отримати психологічну, соціальну та юридичну допомогу. Спеціалісти «Дому воїна» передусім допомагають із психологічною адаптацією, оформленням пільг чи інших документів. На початку 2024 року «Дім воїна» започаткував послугу «Помічник сім'ї захисника», в межах якої сім'ям, чий рідні воюють, безкоштовно допомагають з побутовим ремонтом. Також заклад організовує виїзди на природу і програми відпочинку для ветеранів. Клієнтів закладу консультують і за потреби організовують групові заходи, тренінги, семінари, майстер-класи чи проводять інший вид терапії, яку підбирають індивідуально. Зі слів заступниці директора з питань психологічної роботи «Дому воїна» Наталії Мельникової, найчастіше ветерани звертаються за емоційною підтримкою, допомогою з адаптацією в цивільному житті, у подоланні труднощів у сім'ї чи стосунках і проблем зі сприйняттям «нового себе» [6].

У листопаді 2024 року в Івано-Франківську відкрився простір «Ветераницивільні ПЕТРОС». Попередні напрацювання та досвід волонтерської діяльності ініціативної групи сприяли тому, що буквально з перших днів у ньому почали організовувати ремісничі майстер-класи, заходи, спілкування й активності, а також надавати юридичні й фінансові

консультації для ветеранів і військових. Зі слів керівниці платформи «Тепле місто» Оксани Бриндзак, цей простір передусім має стати місцем для спілкування ветеранів, військових та цивільних. Тут проводитимуть перекваліфікаційні програми та програми менторства у бізнесі, надаватимуть консультації з фандрейзингу, комунікацій та фінансів [12].

На сьогодні тут щовівторка відбуваються різноманітні ремісничі майстер-класи, проводяться заходи, що можуть впливати на місто, як, до прикладу, озеленення. Тут опрацьовуються ветеранські політики, проводять події дружні організації, зокрема, «Дружина воїна», «Дружини янголів» [12].

На панельних дискусіях, проведених ветеранами (Андрій Фармуга, Андрій Кориневич) піднімаються питання, зокрема, про різний досвід, як небайдужі люди, військові можуть сприяти процесу адаптації ветеранів до цивільного життя; про необхідність координації зусиль, щоб військові, які повертаються з війни, не залишалися наодинці з бюрократією чи з байдужістю суспільства; про важливість психологічної та тилової підтримки військових на фронті [12].

У просторі діють гончарна майстерня, майстерня з виготовлення травертинових шевронів бригад, які захищають Україну, майстерні живопису, розпису писанок, пошиття виробів зі шкіри тощо. Таке залучення до колективної творчості знижує відчуття ізоляції, посилює адаптивні механізми й сприяє розвитку внутрішньої стійкості [7, 144]. З простором активно співпрацює Ярема Стецик – художник, дизайнер, батько військовослужбовця Героя Юрка Стецика, який зник безвісти на запорізькому напрямку у грудні 2022 року.

На середину 2025 року у місті та області створено ще кілька реабілітаційних центрів, основною метою яких є як медична, соціальна так і психологічна реабілітація. Це, зокрема, Центр реабілітації для ветеранів, чинних військових та їхніх сімей, який організували в Івано-Франківську представники Першого добровольчого хірургічного шпиталю разом з громадською організацією «Спрямована дія». Головна діяльність Центру зосереджена на наданні медичних,

соціальних, психологічних та інших консультацій, включаючи також послуги юриста [4]. У м. Калуші, на Івано-Франківщині, влітку 2024 року створений реабілітаційний центр для ветеранів війни «4.5.0. Прикарпаття», де також є можливість отримати консультаційну допомогу, а серед важливих складових адаптації та відновлення ветеранів є апітерапія (терапія бджолами) [1; 14].

Творчі ініціативи, пов'язані із залученням до мистецтва воїнів та ветеранів у регіоні з'явилися ще у 2014 році, коли була заснована ГО «Творча Криївка» як волонтерський хаб, який займався реабілітацією воїнів АТО передусім засобами мистецтва. Ідея такого проєкту зародилася ще з часів Майдану. Засновницями ГО стали дві киянки – Євгенія Павлюк та Віталіна Маслова. Волонтерка Віталіна Маслова після подій лютого 2014 року розробила альтернативну реабілітаційну модель, яка мала на меті допомогти тим, хто раптово та без підготовки став учасником бойових дій на Майдані. Основа методу, за її словами, людині в кризовому стані не допоможуть поради, потрібно створити умови. Умови для того, щоб людина почала діяти: мала сили, хотіла, знала як. Проєкт «Творча Криївка» створює такі умови [16].

Після початку війни на Сході країни у 2014 році Віталіна зрозуміла, що досвід практичної допомоги тим, хто дістав бойову травму на Майдані, треба підняти на новий рівень і розпочати роботу з воїнами. Незважаючи на бюрократичні перешкоди, перша поїздка і реабілітація відбулася у гірському селі Дземброня, де вдалося попрацювати з однією групою бійців. Згодом відбулися заїзди у інших селах Верховинського району: Красник, Ільці, Верховина, Криворівня, а також у с. Татарові Надвірнянського району, де активно долучалися жителі (громадські активісти, власники приватних садиб, священики, мешканці сіл).

«Творча Криївка» організувала майстер класи, виставки, благодійні ярмарки та збори коштів, які спрямовували на лікування та реабілітацію захисників, а також спільні походи, виїзди військових з родинами на відпочинок на море тощо. І для багатьох бійців

походи в гори стали натхненням та відкриттям, багато гостей завдяки проєкту вперше потрапили у гори чи на море (літні заїзди на Арабатську стрілку). Для когось було важливо після демобілізації знову опинитися в колі своїх по духу. Хтось раптово відкрив у собі нові здібності [16].

Важливою складовою роботи з бійцями є саме творчість. Адже є речі, які складно виразити вербально, але їх можна виразити образно – творчістю, що є одним із найбільш природних способів опрацювання глибоких переживань. Образотворче мислення – інтуїтивна, асоціативна й метафорична форма репрезентації досвіду, що стає для багатьох не лише засобом вираження, а й каналом внутрішньої трансформації. У практиках арттерапії та спонтанної творчості образ перетворюється на візуальний слід переживань, який може виступати свідченням, засобом осмислення і початком зцілення [7, с. 141]. Тому колишні бійці малюють картини. Живопис є однією з найважливіших складових процесу реабілітації. Часто, бійці малюють те, що відкладається у їхній підсвідомості [15]. За словами організаторки, всі малювали із захопленням, здивуванням та захватом. Незважаючи на те, що неможливо за декілька занять дати професійні навички, але здобути новий досвід, доторкнутися до мистецтва і створити своїми руками красу – це цілком можливо [16]. Таким чином, результатами такої діяльності є покращення емоційного стану учасників, формування нових навичок, зростання самооцінки і віри в себе, що сприяє осмисленню власного травматичного досвіду та відновленню цілісності особистості.

З часу заснування проєкт удосконалювався та допоміг сотням бійців, з якими працювали десятки психологів-волонтерів. Так він став тим полігоном, на якому майже в бойових умовах «випробовувалися» новітні методи реабілітації наших солдатів та виховувалися нові покоління спеціалістів. Під час заїздів, яких всього було близько 15-ти, відбувалися заняття живописної терапії, на яких хлопці створювали картини, які організатори реабілітаційної програми представляли на виставках «Мандрівки Творчої Криївки». Творчі

кілометри». Виставка розпочала подорож із умовного “нульового кілометра” у Верховині. Далі – в Івано-Франківську.

У червні 2015 року «Творчою Криївкою» було проведено низку заходів поряд із відкритою виставкою «Мандрівки Творчої Криївки: Творчі кілометри». У мистецькій галереї «Бастіон» у центрі Франківська, зокрема семінар-навчання з творчої реабілітації учасників війни для волонтерів, розповідь-лекція про специфіку творчої реабілітації та соціальної адаптації учасників війни, проведені заходи з соціальної адаптації бійців, Зустрічі для родин військових «Жіноче коло» (для тих, хто чекає), майстер-класи з живопису, тихий аукціон робіт [5].

Впродовж 2017 року курси арт-терапії «Творчої Криївки» відбулися у Києві. Для роботи з ветеранами запросили київського художника Івана Григор'єва [18].

У 2018–19 роках благодійний фонд «Творча Криївка» запровадив новий унікальний проєкт – «Мистецькі резиденції Творчої Криївки», що дозволив талановитим ветеранам самореалізуватися в художній, літературній, театральній та кінематографічній сферах [17].

«Франко-гражда» як реабілітаційний центр ветеранів був відкритий у листопаді 2024 року в с.Пороги на Івано-Франківщині, але до цього часу впродовж кількох років завдяки волонтерам та спонсорам там відбувалися різноманітні заходи, передусім творчі, які сприяли відпочинку та відновленню ветеранів та членів їхніх родин. Так на час офіційного відкриття закладу відбулося близько 30 заїздів ветеранів з родинами на реабілітацію та відновлення.

Ініціативу створення реабілітаційного центру «Франко-Гражда» підтримала платформа «Тепле місто», як і проведення першого заходу по реабілітації в нових стінах. Завдяки Оксані Бриндзак, проєктному менеджеру Андрію Левицькому, Ірині Стасюк, Ірині Ковтун, Тетяні Устинській, Яремі Стецику ідея «Франко-Гражда» втілилась в життя. Процес будівництва та переобладнання приміщень, придатних для відновлення захисників та членів їхніх родин тривав кілька років, але паралельно відбувалися різноманітні творчі

заходи. Садибою для відновлення захисників Франко-Гражда, нині опікується кераміст Володимир Рожнов, який волонтерить від 2014 року [19].

«Франко-Гражда» на регулярній основі проводить короткі кількадевні заїзди для військових ветеранів, членів їхніх родин, родин загиблих захисників. Ці заїзди постійно супроводжуються арттерапевтичними ініціативами: тут працюють керамісти Володимир Рожнов та Віталій Владковський (колишній військовослужбовець 72 ОМБр імені Чорних Запорозжців), живописиця Людмила Зуб, які діляться своїм досвідом, зацікавлюючи відвідувачів новим видом діяльності та терапії. У грудні-січні 2025 року на базі «Франко-Гражди» відбувся пленер керамістів, метою якого було також зібрати кошти на продовження функціонування садиби. Митцем Яремою Стециком була проведена своєрідна подія – відеоперформанс пам'яті – відтворення фотознімків загиблих Героїв на скелі біля річки, що сприймалося не лише зворушливо та емоційно, а й стало своєрідною меморіальною акцією з озвученими іменами Захисників. Ярема Стецик неодноразово проводив такі акції, транслюючи фото і відео полеглих Героїв на скелях та вершинах гір, даху гуцульської колиби. Такі творчі ініціативи дуже тепло сприймаються родичами і друзями Героїв, адже є своєрідною подією збереження пам'яті, що важливо насамперед для родин і друзів Героїв.

З початком повномасштабного вторгнення у 2022 році значно активізувався волонтерський рух. ГО «Громадська ініціатива Галичини» є не лише потужним волонтерським центром, а й залучила одного з кращих сучасних українських художників-дизайнерів Нікиту Тітова, який за допомогою своїх творів, їхнього продажу (відкритки, наліпки та інша продукція) постійно допомагає залучати кошти на потреби різних бригад, таким чином допомагаючи наблизити перемогу України. Низка проєктів Нікити Тітова відбувається із залученням захисників. Так саме його малюнок-символ у вигляді поєднання двох рук у жесті рукостискання був намальований на 9-поверховій будівлі хірургічного корпусу

Івано-Франківської обласної клінічної лікарні і нині є символом довіри, допомоги і підтримки. Цей проєкт реалізувався за допомоги художника та дизайнера Яреми Стецика і відбувався як вільний відкритий перформанс, де всі бажаючі змогли долучитися до завершення стінопису. У ньому взяли участь лікарі та медичний персонал, митці міста, пацієнти та відвідувачі лікарні, а також захисники, які перебували на лікуванні в Обласній лікарні у той час [8]. Згодом своїм малюнком-символом стінопис доповнив Владика УГКЦ Святослав Шевчук, який відвідав поранених захисників та благословив цю мистецьку історію.

На базі Обласної клінічної лікарні в Івано-Франківську у 2024 році був відкритий простір для відновлення і реабілітації захисників «МріяДія» [9], який залучає волонтерів та громадські організації для проведення різних культурних заходів для воїнів, які перебувають на лікуванні та реабілітації в лікарні. Комунікаційниця лікарні Надія Шегда долучає до простору волонтерів, психологів, студентську молодь, ветеранів, та організовує у просторі різноманітні події. Так, з концертами для захисників виступали гурти «Хорея козацька», «Жадан і собаки», «Очеретяний кіт», «Козак систем», «Військовий оркестр 50 полку НГУ імені Семена Височана», ансамбль імені Вірського, відбувалися поетичні творчі вечори письменниці і поетеси Ольги Деркачової, поетеси Тетяни Немцевої, поета, військового, лауреата Шевченківської премії Дмитра Лазуткіна і композитора Бориса Севастьянова, Миколи Лінартовича, священника і музиканта Іллі Богатчука, військового, поета, який перебував на лікуванні в ОКЛ Миколи Мотрюка та ін. Важливими і мотивуючими є зустрічі з ветеранами, які розпочали власний бізнес: Сергієм Жуковським (бренд продукції «Сушена радість»), Романом Примичем та ін.

Завдяки волонтерам, активній громадськості для захисників організуються екскурсії на природу, рибалку, у музеї та виставкові простори міста: відвідування меморіального музейного комплексу «Дем'янів Лаз» неподалік лікарні, творча зустріч з письменником

та волонтером Русланом Горючим, художником-дизайнером Нікітою Тітовим, перегляд унікального фільму про Франківськ та знакову для України будівлю – Готель «Дністер» у мистецькому просторі «Підземний перехід Вагабундо», що поєдналися з екскурсіями історичною частиною міста. На території закладу на відкритому повітрі у погожі дні відбуваються покази фільмів з волонтерською командою «Петрос», а також лекції з питань історії, мистецтва, юридичні консультації, квести та інші активності, зокрема спільно з вихованцями патріотичної організації «Пласт» (виховниця Вікторія Дідик). Щотижня відбуваються тренування зі стрільби з луку з бронзовою призеркою Олімпійських ігор Катериною Дубровіною, ветераном Олександром Зіркою. Проводяться змагання, які допомагають військовим спробувати себе у новому, відкрити потенціал та бути залученими до соціального життя.

Важливим реалізованим проєктом Обласної клінічної лікарні спільно з БФ «Об'єднані захисниками» є фотопроект «Сталеві духом» втілений військовим фотографом Костянтином Согою, покликаний привернути увагу суспільства до людей з ампутаціями, військових, які відчувають фантомні болі [13].

Вагомою складовою діяльності простору є творча. Задіюються представники мистецької спільноти міста і країни. Так на базі ОКЛ працюють ініціативи з розпису на текстильних виробах (спільно з Музей мистецтв Прикарпаття). Такі майстер-класи для захисників та членів їхніх родин проводить працівниця музею, волонтерка Юля Яворська. На постійній основі діють майстерні кераміки (Володимир Рожнов, Віталій Владковський, Олена Грідіна), майстерні з розпису великодніх писанок, створення різдвяних дідухів, тематичних листівок тощо.

Волонтерська ініціатива авторки цієї статті сприяла залученню до простору викладачів та студентів кафедри дизайну і теорії мистецтва Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника з різноманітними заходами, лекціями та майстер класами. Так, у межах проєкту «Школа дизайну» спільно з захисниками створювали різдвяні листівки,

рекламну та поліграфічну продукцію для благочинних фестивалів, знайомили з різноманітними живописними та графічними техніками, малювали будинок мрії, проводили пленерні живописні майстер-класи тощо. Особливо зворушливим є майстер клас, ініційований студенткою Марійкою Штайден по створенню фетрових іграшок-котиків, який захоплює захисників, водночас допомагає переключитися від власних проблем і покращує дрібну моторику, що є особливо важливим для військових, які мають поранення верхніх кінцівок.

Постійно діючий проєкт авторки цієї статті «Портрет для захисника» на сьогодні налічує понад 70 графічних портретів, мальованих з натури та подарованих безпосередньо захисникам як знак вдячності. Його метою є зафіксувати обличчя наших воїнів, а водночас зберегти їхні особисті історії як документування воєнних подій, подарувати позитивні емоції та відволікти від лікарняних буднів. Таке інтерв'ювання проводить паралельно Надія Шегда. Творчий процес позування-спілкування-малювання сприяє комунікації між цивільними та військовими, поглибленню розуміння проблем та побажань захисників, певною мірою сприяє адаптації до цивільного життя. Експозиція окремих портретів діє на постійній основі на одній зі стін простору «МріяДія». Не менш цікавими були портретування військових, ініційовані Обласною організацією Національної спілки художників України, та створення автопортрету за унікальною методикою від художниці В.Типчук.

Влітку 2024 року на одній зі стін обласної клінічної лікарні з'явився стінопис, присвячений захисникам. Ідею розпису висловив воїн 92 ОМБР Денис Вінгер з Харкова, який знаходився на лікуванні. Ідею підхопили художник і дизайнер Ярема Стецик та допоміг втілити її разом з авторкою цієї статті. Загальна концепція задуму – постать захисника як символ боротьби та майбутньої перемоги. Але в процесі узгодження задуму і його безпосереднього втілення концепція була розширена пропозиціями намалювати конкретних захисників, які проходили лікування і реабілітацію в цьому закладі. Так на стіні з'явилися

портрети 15 військових, їхні позивні, водночас стінопис доповнили мотиваційні фрази, шеврони бригад, пам'ятні місця міст, звідки родом захисники тощо, намальовані ними самими при допомозі художників та студентів кафедри дизайну. Згодом до стінопису долучилися медики, пластуни та відвідувачі, які провідували захисників. Роботи тривали близько місяця, постійно доповнюючись окремими елементами. Наостанок свою частинку вніс і Владика УГКЦ Святослав Шевчук, додавши свій образ-символ та благословивши стінопис.

Оскільки ідея належала воїну Денису, то першою на стінописі з'явилася його постать, згодом – інших захисників з позивними Шлях, Тесть, Вуйко, Змій, Повар, Цар, Циган, Фунт, Хінкалі, Відомий, Сем, Птур. Позаду них у верхній частині композиції намальована карта України, символізуючи країну і територію, яку захищають військові і водночас те, що на стінописі вона, Україна, єдина і неподільна, адже захисники з різних регіонів України об'єднались у боротьбі проти московського окупанта. Така творча співпраця митців, медиків та захисників сприяє посиленню почуття єдності, довіри, підтримки, формують єдине смислове поле для комунікації, емоційного обміну. В подальшому роботу над стінописом планується продовжувати, безпосередньо залучаючи до творчого процесу захисників.

Висновки. Наведені фактичні дані діяльності просторів для військових та ветеранів свідчать про актуальність та затребуваність таких закладів у ситуації продовження повномасштабної війни росії проти України. Проведені на їх базі креативні події та заходи, майстер-класи сприяють відновленню захисників, допомагають подолати труднощі в процесі соціалізації та адаптації до цивільного життя. Образотворчість у таких проєктах є своєрідною формою психічної інтеграції, способом відновлення, покращення ментального здоров'я, ресурсом до одужання і, водночас, платформою збереження пам'яті. Втім, варто зазначити, що досвід роботи з військовими авторки цієї статті переконує, що в суспільстві та на

державному рівні наразі приділяється недостатня увага та підтримка саме творчих ініціатив і проєктів, спрямованих на реабілітацію захисників, особливо це помітно у невеликих

містах, де бракує спеціалістів, волонтерів чи ініціативних громадян, здатних проводити такі релаксуючі й арт-терапевтичні сеанси на регулярній основі.

Література:

1. 4.5.0. Прикарпаття URL: <https://www.450prykarpattia.com.ua/> (дата звернення 07.04.2025).
2. Авер'янова Н. Застосування арт-терапії в сучасних умовах російсько-української війни. *Матеріали конференцій МЦНД*, (03.03.2023; Луцьк, Україна), 2023. 140–145. URL: <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/456>
3. Арттерапія і війна: контексти і досвід практичної роботи: колективна монографія / за заг. ред. Н. Кальки, Г. Одинцової. Львів : ЛьвДУВС, 2023. 283 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/6082>
4. В Івано-Франківську створюють новий реабілітаційний центр для ветеранів – як він працюватиме. URL: <https://suspilne.media/ivano-frankivsk/558931-v-ivano-frankivsku-stvoruut-novij-reabilitacijnij-centr-dla-veteraniv-ak-vin-pracuvatime/> (дата звернення 07.04.2025).
5. Виставковий марафон «Творчої Криївки» завтра відкриє експозицію в Івано-Франківську. ПРОГРАМА URL: <https://vikna.if.ua/news/35954/view> (дата звернення 16.06.2025).
6. Дім Воїна запрацював за новою адресою, яку допомогу там надають і як її отримати. URL: <https://suspilne.media/ivano-frankivsk/819983-dim-voina-v-ivano-frankivsku-zapracuvav-za-novou-adresou-akudopomogu-tam-nadaut-i-ak-ii-otrimati/> (дата звернення 07.04.2025).
7. Завгородня О. Роль художніх практик в підтримці ментального здоров'я в умовах воєнного стану. *Габітус*. 2025. вип. 73, 141–145 URL: <http://habitus.od.ua/journals/2025/73-2025/25.pdf>
8. КНП ОКЛ Івано-Франківської обласної ради URL: <https://www.facebook.com/okl.if.ua> (дата звернення 07.04.2025).
9. МріяДія URL: <https://www.facebook.com/profile.php?id=61563266463362> (дата звернення 07.04.2025).
10. Пасько К. 2025. Психологічні особливості роботи з травмою у методі арт-терапії. *Слобожанський науковий вісник. Серія Психологія*, випуск 1. 96–99. DOI: <https://doi.org/10.32782/psyspu/2025.1.17>
11. Простір арттерапії: єднання у творчій співдії: *матеріали XXI Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції* (м. Львів, 15–17 березня 2024 р.) / за ред. О. Вознесенської, В. Волошиної, М. Перуй, Л. Подкоритової. Київ, 2024. 138 с.
12. Простір «Ветераницивільні Петрос» презентували в Івано-Франківську URL: <https://suspilne.media/ivano-frankivsk/875957-prostir-veteranicivilni-petros-prezentuvali-v-ivano-frankivsku/> (дата звернення 07.04.2025).
13. Сталеві духом URL: <https://stalevidukhom.weblium.site/> (дата звернення 07.04.2025).
14. У Калуші на Франківщині відкриють реабілітаційний центр для ветеранів війни 4.5.0.Прикарпаття. URL: <https://suspilne.media/ivano-frankivsk/695576-u-kalusi-na-ivano-frankivsini-vidkriut-reabilitacijnij-centr-dla-veteraniv-vijni-450-prikarpattia> (дата звернення 07.04.2025).
15. «Творча Криївка» – лікарі військових душ. URL: <https://nova.net.ua/tvorcha-kryivka-likari-viiskovykh-dush/> (дата звернення 16.06.2025).
16. «Творча Криївка»: Моя подорож, що триває вже чотири роки. URL: <http://www.mandry.ua/?p=3834> (дата звернення 16.06.2025).
17. «Творча Криївка» починає новий проєкт. URL: <https://gur.gov.ua/content/tvorcha-kryivka-pochynaie-novu-i-proekt.html> (дата звернення 16.06.2025).
18. «Творча Криївка»: терапія для тих, хто повернувся з війни. URL: <http://www.5.ua> (дата звернення 16.06.2025).
19. Франко-Гражда. URL: <https://www.facebook.com/search/top?q=франко-гражда> (дата звернення 04.06.2025).

References:

1. 4.5.0. Prykarpattia [4.5.0. Prykarpattia]. Retrieved from: <https://www.450prykarpattia.com.ua/> [in Ukrainian].
2. Averianova, N. (2023). Zastosuvannia art-terapii v suchasnykh umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny [The use of art therapy in the modern conditions of the Russian-Ukrainian war]. *Materialy konferentsii MTsND*, (03.03.2023; Lutsk, Ukraine), 140–145. Retrieved from: <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/456> [in Ukrainian].

3. Artterapiia i viina: konteksty i dosvid praktychnoi roboty: kolektyvna monohrafiia / za zah. red. N. Kalky, H. Odyntsovoi. Lviv : LvDUVS, 2023. 283 s. [Art Therapy and War: Contexts and Experience of Practical Work: Collective Monograph]. Retrieved from: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/6082> [in Ukrainian].
4. V Ivano-Frankivsku stvoriuiut novyi reabilitatsiinyi tsentr dlia veteraniv – yak vin pratsiuvatyme [A new rehabilitation center for veterans is being created in Ivano-Frankivsk – how will it work?]. Retrieved from: <https://suspilne.media/ivano-frankivsk/558931-v-ivano-frankivsku-stvoruut-novij-reabilitacijnij-centr-dla-veteraniv-ak-vin-pracuvatyme/> [in Ukrainian].
5. Vystavkovyi marafon «Tvorchoi Kryivky» zavtra vidkryie ekspozytsiiu v Ivano-Frankivsku. PROHRAMA [The exhibition marathon "Tvorchoi Kryivky" will open its exposition in Ivano-Frankivsk tomorrow. PROGRAM]. Retrieved from: <https://vikna.if.ua/news/35954/view> [in Ukrainian].
6. Dim Voina zapratsiuvav za novoiu adresoiu, yaku dopomohu tam nadaiut i yak yii otrymaty [The Warrior's House has opened at a new address, what kind of assistance is provided there and how to get it]. Retrieved from: <https://suspilne.media/ivano-frankivsk/819983-dim-voina-v-ivano-frankivsku-zpracuvav-za-novou-adresou-aku-dopomogu-tam-nadaut-i-ak-ii-otrimati/> [in Ukrainian].
7. Zavorodnia, O.(2025). Rol khudozhnikh praktyk v pidtrymsi mentalnoho zdorovia v umovakh voiennoho stanu. HABITUS (73), 141–145 [The role of artistic practices in supporting mental health during martial law]. Retrieved from: <http://habitus.od.ua/journals/2025/73-2025/25.pdf> [in Ukrainian].
8. KNP OKL Ivano-Frankivskoi oblasnoi rady [KNP OKL of Ivano-Frankivsk Regional Council]. Retrieved from: <https://www.facebook.com/okl.if.ua> [in Ukrainian].
9. MriiaDiia [Dream Action]. Retrieved from: <https://www.facebook.com/profile.php?id=61563266463362> [in Ukrainian].
10. Pasko, K. (2025). Psykholohichni osoblyvosti roboty z travmoiu u metodi art-terapii. [Psychological features of working with trauma in the art therapy method]. *Slobozhanskyi naukovyi visnyk. Seriya Psykholohiia*, (1), 96–99. DOI: <https://doi.org/10.32782/psyspu/2025.1.17> [in Ukrainian].
11. Prostir arterapii: yednannia u tvorchii spivdii: materialy XXI Mizhnarodnoi mizhdystyplinarnoi naukovopraktychnoi konferentsii [Art Therapy Space: Unity in Creative Collaboration: Proceedings of the 21st International Interdisciplinary Scientific and Practical Conference]. (m. Lviv, 15–17 bereznia 2024 r.) / za red. O. Voznesenskoii, V. Voloshynoi, M. Perui, L. Podkorytvoi. Kyiv, 2024. 138 s. [in Ukrainian].
12. Prostir «Veteranytsyvilni Petros» prezentuvaly v Ivano-Frankivsku [The space "Veterans and Civilians Petros" was presented in Ivano-Frankivsk]. Retrieved from: <https://suspilne.media/ivano-frankivsk/875957-prostir-veteranicyvilni-petros-prezentuvali-v-ivano-frankivsku/> [in Ukrainian].
13. Stalevi dukhom [Steeley spirit]. Retrieved from: <https://stalevidukhom.weblium.site/> [in Ukrainian, In English].
14. U Kalushi na Frankivshchyni vidkryiut reabilitatsiinyi tsentr dlia veteraniv viiny 4.5.0.Prykarpattia [A rehabilitation center for war veterans will be opened in Kalush, Frankivsk region. 4.5.0.Prykarpattia]. Retrieved from: <https://suspilne.media/ivano-frankivsk/695576-u-kalusi-na-ivano-frankivskini-vidkriut-reabilitacijnij-centr-dla-veteraniv-vijni-450-prikarpattia> [in Ukrainian].
15. «Tvorchia Kryivka» – likari viiskovykh dush. [“Tvorchia Kryivka” – doctors of military souls]. Retrieved from: <https://nova.net.ua/tvorchia-kryivka-likari-viiskovykh-dush/> [in Ukrainian].
16. «Tvorchia Kryivka»: Moia podorozh, shcho tryvaie vzhe chotyry roky [“Tvorchia Kryivka”: My journey that has been going on for four years]. Retrieved from: <http://www.mandry.ua/?p=3834> [in Ukrainian].
17. «Tvorchia Kryivka» pochynaie novyi proekt [“Tvorchia Kryivka” starts a new project]. Retrieved from: <https://gur.gov.ua/content/tvorchia-kryivka-pochynaie-novyi-proekt.html> [in Ukrainian].
18. «Tvorchia Kryivka»: terapiia dlia tykh, khto povernuvsia z viiny [“Tvorchia Kryivka”: therapy for those who returned from war]. Retrieved from: <http://www.5.ua> [in Ukrainian].
19. Franko-Hrazhda [Franco-Grazda]. Retrieved from: <https://www.facebook.com/search/top?q=франко-гразда> [in Ukrainian].

Стаття надійшла: 08.08.2025

Прийнято: 27.08.2025

Опубліковано: 10.10.2025